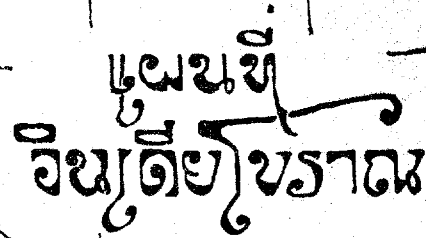

ลัทธิของเพื่อน

ภาคสอง

๑. อมราวดี	๕. ศราวัสตี	๙. มถุรา	๑๓. ประยาค
๒. อโยธยา	๖. อินทรปรสถ์	๑๐. มิถิลา	๑๔. ตักษศิลา
๓. ภฤคกัจฉ	๗. กาญจี	๑๑. ปาฏลีบุตร	๑๕. อุชชยินี
๔. ศากล	๘. กานยกุพช	๑๒. ประติษฐาน	๑๖. ไวชยันตี

ความปรารภ

เมื่อถึงโอกาสที่ควรกระทำฌาปณกิจศพมารดาข้าพเจ้า พร้อมทั้งบำเพ็ญทักษิณานุประทานสนองอุปการคุณ, ข้าพเจ้าขอให้ท่านเสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป สมเคราะห์ทำหนังสือสักเรื่องหนึ่ง เพื่อเปนที่ระลึกตามประเพณี. ท่านทั้งสองได้เขียนเรื่องลัทธิของเพื่อนให้, ซึ่งข้าพเจ้าอ่านแล้วมีความพอใจที่ได้ทราบลัทธิต่าง ๆ ของเพื่อนผู้ได้สมาคมกันเนือง ๆ. ข้อสำคัญของหนังสือนี้อยู่ที่ให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาที่เรานับถืออย่างยิ่งนั้นเกิดขึ้นในระวางอะไร และมีการเกี่ยวข้องกับลัทธิอื่นอย่างไรบ้าง, แม้จนลัทธิบางอย่างที่เราประพฤติเปนดุจพิธีในพระพุทธศาสนา ก็ย่อมทราบเค้ามูลได้จากหนังสือนี้; ยังเกิดความรู้ทางตำนานอย่างสังเขปแผนกหนึ่ง. ข้าพเจ้าขอขอบอุปการผู้เขียนทั้งสองนั้น.

ขออำนาจความหวังดีในการบำเพ็ญความรู้เอกเทศให้แพร่หลาย อันนับเปนกุศลเจตนาภาวนามยบุณยกริยา

สำเร็จด้วยการแจกหนังสือนี้พร้อมทั้งทักษิณานุประทานบุญราศีอื่น ๆ ที่บำเพ็ญในงานฌาปนกิจทุกสิ่งสรรพ์ จงสำเร็จกัลปนาผลแด่ ร้อยเอก หลวงสมบัติธัญญผล ผู้มารดาข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์และความสุขทุกทิพาราตรีกาล ตามควรแก่คติสถานอุปปัติภพนั้น ๆ เทอญ.

หลวงสมบัติธัญญผล

(ม. ล. เลื่อน อิศรางกูร ณอยุธยา)

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙

ประวัติย่อ

ของ

นางสมบัติธัญญผล

(ริ้ว อิศรางกูร ณอยุธยา)

นางสมบัติธัญญผล (ริ้ว อิศรางกูร ณอยุธยา) เกิดปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๖, เมื่อมีอายุสมควร, ได้ทำการสมรสกับ หลวงสมบัติธัญญผล (หม่อมราชวงศ์เผือก อิศรางกูร ณอยุธยา, เจ้ากรมกองภาษีขาออก กรมศุลกากร, ถึงมรณกรรม) มีบุตรชายหญิงด้วยกัน ๘ คน; ครั้นล่วงเข้าปัจฉิมวัย, ป่วยด้วยโรคชราเรื้อรังมาหลายปี, จนถึงวันที่ ๘ เมษายน ๒๔๖๘ เวลาย่ำค่ำเศษ ถึงมรณกรรม, คำนวณอายุได้ ๖๓ ปี.

บุตรชายหญิงนั้น คือ:—

(๑) หม่อมหลวงหญิงเยื้อน

(๒) หม่อมหลวงหญิงฉลวย เปนภริยานายพันโท พระวิเศษสุรการ, (ต่วน ไชยสุต) ถึงมรณกรรม

(๓) หม่อมหลวงเล็ก, ถึงมรณกรรม

(๔) หม่อมหลวงเลื่อน คือ อำมาตย์โท หลวงสมบัติธัญญผล เจ้ากรมกองรายงาน กรมศุลกากร บัดนี้

(๕) หม่อมหลวงชาย } แฝด ถึงมรณกรรม
(๖) หม่อมหลวงชาย }

(๗) หม่อมหลวงราตรี มียศนายร้อยตรี เปนผู้บังคับหมวดในกรมทหารบกราบที่ ๑๐ จังหวัดอุบลราชธานี

(๘) หม่อมหลวงเฉลิม รับราชการในกองทะเบียนขึ้นกระทรวงมหาดไทย

สารบารพ์

แถลงการณ์

เมื่อแสดงลัทธิของเพื่อน คือลัทธิคริสต์, ลัทธิโมหมัท, ลัทธิปารซี และศาสนาเชน พอเหมาะแก่ความเปนเล่มหนังสือ แบ่งออกเปนภาคหนึ่งแล้ว, จึ่งแสดงลัทธิฮินดูต่อไป, ซึ่งพอดีเปนเล่มหนึ่ง, จัดเล่มนี้เปนภาคสอง.

ลัทธิฮินดู มีหลักและตำนานเกี่ยวข้องเหลื่อมกลายจากลัทธิพราหมณ์, ทั้งในลัทธิพราหมณ์นั้นเอง พระพุทธศาสนาและศาสนาเชน ยังนำคำบัญญัติมาดัดแปลงเนื้อความให้เข้ารูปความประสงค์ เช่นคำ 'พราหมณ์', 'นิพพาน', 'โมกษธรรม', เปนต้น. การจะแสดงลัทธิฮินดูให้เห็นชัด, จำบรรยายลัทธิพราหมณ์อันเปนมูลเดิม, และกล่าวถึงพระพุทธศาสนาโดยสังเขป: เปนอันแสดงลัทธิของเพื่อนในภาคสองนี้ รวมกันสามลัทธิ (ลัทธิของเพื่อนสำหรับพระพุทธศาสนา คือ ลัทธิมหายาน).

ลัทธิพราหมณ์ เกิดก่อนพุทธกาลนานไกล แสดง 'พรหม' เปนมูลเดิมของโลก เรียก 'อัตตา' หรือ 'อาตมัน' เปนนามธรรม หรือธรรมชาติ. ฉะนั้นคำ 'พรหม' จึ่งเปนนปุงสกลิงค์, เพราะไม่ใช่ตัวบุทคล. โลก รวมทั้งมนุษย์และสิ่งทั้งหมด ออกจากพรหม (ดุจมติบัดนี้ว่า ออกจากดวงอาทิตย์). ทางแห่งศานติสุข คือเข้าอยู่ในพรหมเสียได้. มนุษย์ผู้ตกอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรม, จึ่งยังเข้าถึงพรหมไม่ได้, ต่อเมื่อเห็นแจ้งในพรหมญาณ จึ่งจะบรรลุนิรวาณหรือโมกษธรรม เข้ารวมอยู่ในพรหมได้.

ต่อมา ลัทธิฮินดูแตกออกจากลัทธินี้ กล่าวว่าการที่โลกออกจากพรหมนั้น คือพรหมเปนผู้สร้าง: พรหมจะต้องเป่นบุทคลเปนปุลลิงค์ จึ่งเรียก 'พรหมา' ภายหลังก็เกิดผู้สร้างอื่นอีกคือ พระอิศวรพระนารายณ์. แต่มนุษย์ผู้กลับเข้าสู่ถิ่นของพระผู้สร้างได้ ก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกัน.

จำเนียรกาล พระพุทธศาสนายังเกิดขึ้นในท่ามกลางสองลัทธินี้ คงรับคำบัญญัติต่าง ๆ มาใช้ แต่จัดระเบียบความหมายให้ตรงกับเหตุผล. ประดิเษธ 'อัตตา' หรือ 'อาตมัน' ในลัทธิพราหมณ์ว่า 'อนัตตา' คือ ไม่มีอัตตา หรือไม่มีอาตมัน. เป็นฐานะความจริงอยู่ ที่ว่าคำ 'อนัตตา' พึ่งเกิดมีฉะเพาะในพระพุทธศาสนา, เพราะก่อนแต่นั้นเขาเชื่อถืออัตตา. ผู้บรรลุนิพพานหรือโมกษธรรม ก็พ้นการเวียนว่ายตายเกิดดุจกัน.

เพียงนี้ ก็เห็นได้ว่า ลัทธิย่อมไม่อยู่คงที่ มีการดัดแปลงแก้ไขตัดเติมตามความเห็นชอบของประมุข. เพราะฉะนั้น ลัทธิบัจจุบันในอินเดียที่เรียกอย่างรวม ๆ กันว่า ลัทธิฮินดู จึงมีกิ่งก้านแตกออกเป็นนิกายน้อยใหญ่สลับซับซ้อนกันยุ่ง แต่ก็มีหลักปฏิบัติร่วมกัน คือต้องประพฤติตามลัทธิบัญญัติ, ใครจะสมัครนับถือนิกายไหน หรือเทวดาผีสางไร ๆ ก็ได้ จะประดิเษธพระเวท

หรือพระอิศวรนารายณ์ว่าไม่มีก็ได้. ลัทธิสูงสุดถึงปรมัตถธรรมลึกซึ้งสุขุม, ต่ำสุดถึงพิธีอนาจารอุจาดลามก: ใครจะนิยมทางไหนได้ทั้งนั้น คงเรียกว่า ฮินดูอยู่นั่นเอง. ลัทธิฮินดู เปรียบเหมือนป่าใหญ่ มีต้นไม้หลายชะนิดขึ้นปะปนกันสล้าง เปนต้นไม้ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ที่เปนเครือเถาเกี่ยวพันปกคลุมไม้ใหญ่ก็มี. บางแห่งมีพันธุ์ไม้ขึ้นหนาแน่นจนแหวกเข้าไปไม่ถึง ไม่ทราบว่ามีไม้ชะนิดไรอยู่ในนั้นบ้าง, นอกจากจะเห็นแต่รูปนอก: ป่าใหญ่มีอุปมาฉันใด, ลัทธิฮินดูก็มีอุปไมยฉันนั้น. การรวบรัดเรื่องลัทธิฮินดูกล่าวเปนสังเขปในหนังสือเล่มนี้ เท่ากับวาดชมพูทวีปอย่างละเอียดลงในกระดาษแผ่นเล็ก ซึ่งย่อมไม่พ้นจากการยกพร่องเปนธรรมดา, และท่านผู้รู้ ย่อมแสดงความกรุณาจะทักท้วงได้ทุกเมื่อ.

เสฐียรโกเศศ
นาคะประทีป

วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

บรรพหนึ่ง

สมัยดึกดำบรรพ์

ชาติอารยัน

ครั้งโบราณนานไกล ชนชาติหนึ่งเรียกชื่อว่าอารยัน มีภูมิลำเนาอยู่ตอนกลางทวีปอาเซีย, แต่จะอยู่ตอนไหนยังไม่มีผู้ยืนยันแน่นอน. ชาตินี้ เมื่อยังรวมกันเป็นพวกเดียว ได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีและลัทธิอยู่แล้ว. ครั้นกาลล่วงมาหลายร้อยปี, ชาติอารยันแตกออกเป็นก๊กเป็นเหล่าโดยแยกกันไปอยู่ในแดนต่าง ๆ, บางโคตรบางเหล่าเร่ร่อนห่างไกลจากถิ่นเดิมออกไป ๆ ไม่มีการติดต่อกันในระวางพวก เลยขาดตอน, เกิดมีคำพูดและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งเหมาะฉะเพาะกาละเทศะในท้องถิ่นที่เร่ร่อน, ชั้นแรกก็ค่อยต่างออกไปทีละน้อย, นาน ๆ เข้า, กลายจากต้น

เดิมผิดกันลิบลับจนจำกันไม่ได้ว่าเคยเป่นชาติเดียวกัน. ชาติอารยันที่แยกย้ายไปอยู่ในลำเนาทางตะวันตกก็แปร เป่นชาติต่าง ๆ ในยุโรปทุกวันนี้, ที่ไปทางใต้และตะวัน ออกเฉียงใต้ ก็เป่นชาติต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย แถบเหนือ และเป่นชาติเปอรเซีย. ที่ทราบได้ว่า ชาติต่าง ๆ ในปัจจุบันอันกล่าวมาข้างต้น เป่นชาติเดียว กันแต่ดั้งเดิมเมื่อห้าหกพันปีมาแล้ว ก็ด้วยสามารถ พิจารณาเทียบเคียงภาษาในยุโรปกับภาษาอินเดียภาษา เปอรเซีย, จับเค้าได้มั่นว่ามีหลักไวยากรณ์และคำพูด ร่วมมูลเดิมกัน.

นักปราชญ์ได้พยายามเทียบลัทธิศาสนาของบรรดา ชาติอารยันที่แตกแยกอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วยพินิศพิเคราะห์, ทราบได้เป่นเลา ๆ ว่า ชาติอารยัน เมื่อยังรวมกันอยู่, นับถือเทวดามีจำนวนมากมาย. เทวดาเหล่านั้นมีหน้า ที่ปกครองดูแลความเป่นไปของชาวอารยันโดยฉะเพาะ ตำแหน่ง เช่นมีหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของประชาชน

หรือปศุสัตว์. มีเทวดาอีกจำพวกหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เหนือเทวดาเหล่าก่อน เรียกชื่อในภาษาเดิมว่า เทวะ แปลว่าผู้เปล่งแสงหรืออีกนัยหนึ่งผู้อยู่ในที่เล่นสบาย. เทวะเหล่านั้นมีลักษณะเป็นธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ลม ฟ้า อากาศ. ในชั้นเดิม ปรากฏว่านับถือพวกเทวะ เช่น ฟ้า เดือน ตะวัน แสงอรุณ ลม ไฟ อยู่แล้ว, แต่ไม่ได้ขนานนามเทวะเหล่านี้: ลม ก็คงเรียกว่าลม, หาได้ตั้งชื่ออื่น ๆ ขึ้นโดยฉะเพาะไม่ (เช่น อัคนิ พระไฟ). พิธีสำหรับอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากเทวะ ก็น่าจะเป็นอย่างง่าย ๆ. เห็นกันว่า การสวดอ้อนวอนและการพลีบูชา จะต้องสำเร็จด้วยความรู้พิเศษ, เพราะฉะนั้นผู้มีความรู้ในทางนี้ เขาจึงนับถือว่าเป็นคนสำคัญ. คำว่า พราหมณ์ ในภาษาสันสกฤต ซึ่งต่อมาเรียกพราหมัณ, หรือคำว่า ฟลาเมน (Flâmen) ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า ผู้กระทำกิจในลัทธิ ทุกวันนี้, ก็คือผู้มีความรู้ในวิชชาอ้อนวอนและพลีบูชาเทวะ ของชาติ

อารยันในชั้นเดิม. พิธีพลี: วางอาหารที่พื้นดินเพื่อให้เทวะลงมาเสพ. ครั้นต่อมา การพลีอ้อนวอนเจริญวิจิตรขึ้น ต้องมีพิธีอันจะกระทำเป็นพิเศษพิสดารออกไป ด้วยเหตุผู้ทรงความรู้ในวิชชานี้เป็นนักบวชขึ้นแล้ว มีโอกาสตริกตรองคิดหาเรื่องเพิ่มเติมเสริมแทรกจนชาวบ้านไม่สามารถกำหนดจดจำได้ครบ.

อนึ่ง ชาติอารยันยังนับถือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วสำคัญเท่ากับเทวะ, โดยเห็นว่า: เมื่อมนุษย์ตายไปแล้ว, มีสิ่งหนึ่งคือวิญญาณหาตายด้วยไม่: คงทรงสภาพเป็นอยู่, เพราะฉะนั้น น่าจะต้องบริโภคอาหารเพื่อดำรงตนเหมือนมนุษย์. เหตุนี้ บรรดาลูกหลานของผู้ตายจึ่งจัดอาหารเป็นพลีเซ่นวิญญาณ. ต่อมาเห็นพิเศษไปอีก ว่าวิญญาณนั้นอาจอำนวยสุขทุกข์แก่ครอบครัวได้, จึ่งเกิดมีความกลัวเกรงต้องหาอุบายให้วิญญาณโปรดปราน.

หน้าที่สำหรับเซ่นวิญญาณตกแก่หัวหน้าในตระกูล เพราะเป่นผู้ใหญ่ทรงความรู้ดีในพิธี ซึ่งเป่นความรู้สืบทายาทต่อกันในตระกูล ว่าจะต้องทำพิธีอย่างนั้น ๆ วิญญาณของผู้ตายจึ่งจะอำนวยความสุขแก่ตระกูลได้. อาศัยความที่หัวหน้าในตระกูลมีความรู้และอำนาจในหน้าที่สำคัญฉะนี้ บรรดาผู้ร่วมโคตรร่วมสกุลจึ่งมีความกลัวเกรงและนับถือผู้เป่นหัวหน้ามาก, เป่นเหตุให้หัวหน้ามีอำนาจสิทธิ์ขาดในภริยาและบรรดาลูกหลานตลอดจนทรัพย์สมบัติทั้งหมด. วิธีปกครองชะนิดนี้จึ่งจำต้องมีลูกชายสืบเป่นทายาทสำหรับเซ่นไหว้บรรพบุรุษ, เพราะฉะนั้น ชายในตระกูลทุกคนจึ่งต้องแสวงหาลูกผู้ชาย. ความนิยมอย่างนี้ กระทำให้ลูกที่เกิดมาเป่นหญิงมีค่าสำหรับตระกูลน้อยกว่าลูกผู้ชาย, ถึงแก่ถูกทำลายให้ตายเสียก็มี. ตามที่เล่ามานี้ เป่นลัทธิของชาวอารยัน เมื่อครั้งยังไม่แยกย้ายกัน.

ชาติอินเดียอิหร่าน

ชาติอารยัน ดั่งได้เล่ามาในหนหลัง, เมื่อแตกออกเป่นสองกิ่งใหญ่: กิ่งหนึ่งแยกย้ายไปอยู่ทางตะวันตก แปรเป่นชาติต่าง ๆ ในยุโรป, อีกกิ่งหนึ่งก็อพยพลงไปทางใต้. แต่จะแตกออกเมื่อไร และตั้งลำเนาอยู่ตรงไหนก่อน ยังสันนิษฐานไม่ได้แน่ชัด. ในชั้นเดิมคงรวมอยู่ด้วยกัน, ภายหลังแตกออกเป่นสองก๊ก: ก๊กหนึ่ง ยกลงไปอยู่ในแดนอิหร่าน คือประเทศเปอรเซียในปั่จจุบันนี้. อีกก๊กหนึ่ง ยกลงไปทางลำน้ำสินธูในประเทศอินเดียด้านตะวันตกเฉียงเหนือ. ก๊กที่ไปอยู่แดนอิหร่าน เป่นบรรพบุรุษของชาติเปอรเซียเดิม, และก๊กที่ลงไปทางลำน้ำสินธู ก็คือบรรพบุรุษของชาติฮินดูในปั่จจุบันนี้. สองก๊กนี้, เมื่อยังรวมกันอยู่, นักปราชญ์ให้ชื่อว่าชาติอินเดียอิหร่าน.

เมื่ออนุมานดูเค้าความในคัมภีร์เวท ซึ่งเป่นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของอินเดียกับคัมภีร์อเวสต์ของชาวปารซีคือ

เปอรเซี่ยเดิม ก็พอจะจับเค้าได้ว่า คณะเทวะอันเปนที่นับถือมาแต่กาลดึกดำบรรพ์นั้น ชาติอินเดียอิหร่านได้ขนานชื่อฉะเพาะให้แล้ว เช่นมีเชื่อปรากฏในคัมภีร์เวทว่า อรรยมัน มิตระ โสม, ส่วนในคัมภีร์อเวสต์ของปาร์ซีก็มีชื่อพ้องเช่นเดียวกัน, หากแต่แปร่งสำเนียงออกไปข้างเล็กน้อย เช่น อหริมัน มิถระ โหม. ความคิดความอ่านในเรื่องลักษณะเทวะเหล่านี้ ก็เจริญแยบคายขึ้นมาก เช่นเดิมนับถือไฟว่าเปนเทวะองค์หนึ่ง ตกมาในตอนนี้ ไม่ถือไฟ เปนเทวะ, คงถือเพียงเปนลักษณะของเทวะองค์หนึ่งปรากฏให้เห็น, หาใช่เทวะองค์นั้นจะมีรูปร่างเปนไฟทีเดียวไม่. ส่วนการบูชาก็มีวิธีมากจุกจิกยิ่งขึ้น มีกำหนดกฎเกณฑ์อย่างนั้นอย่างนี้ และมีบทผูกขึ้นไว้สำหรับเสกเป่าภาวนาด้วย. ที่อยู่ของเทวะ เห็นว่าเปนบนสวรรค์ชั้นฟ้าสูงขึ้นไปทางศีรษะตน, การบูชาจึงต้องมีแท่นสำหรับเผา เพื่อให้เปลวและควันพลุ่งขึ้นไปบนฟ้า. เมื่อพวกตนได้ดื่ม

สุรากันสนุกสนาน, เห็นว่าพวกเทวะไม่ควรแห้งแล้ง จึงทำเครื่องดื่มเซ่นเทวะ ด้วยน้ำจากเถาไม้ชะนิดหนึ่ง ในสันสกฤตเรียกว่าโสม (ในคัมภีร์อเวสต์เรียก โหม, คือ —ส เปน —ห, เช่น สินธุ=หินดู ฮินดู, อสัม=อหม). ต่อมา โสมนี้กลายเปนเทวะขึ้นอีกองค์หนึ่ง. ส่วนนักบวชที่กระทำกิจในเรื่องบูชา ก็มีหน้าที่ต้องกระทำมากขึ้น, และมีชื่อต่าง ๆ ขนานขึ้นฉะเพาะหน้าที่ที่กระทำ.

ความเห็นในเรื่องการทำศพ ก็เปลี่ยนแปลงเปนวิธีเผาโดยมาก, เพราะเห็นว่า ถ้าใช้ไฟเผา, วิญญาณจะหลุดพ้นจากร่างกายได้หมดจด และลอยตามเปลวไฟขึ้นไปอยู่ยังแดนสวรรค์ รวมกับบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว. เพราะฉะนั้น จึงต้องเซ่นสังเวยวิญญาณโดยประการอย่างเดียวกับวิธีเซ่นบูชาพวกเทวะ เพราะอยู่ร่วมด้วยกันบนชั้นสวรรค์.

อนึ่ง เมื่อเทียบให้เห็นว่า คำ สินธู เปน หินดู ในเปอรเซียแล้ว, ก็ยังเกิดขึ้นอีกหลักหนึ่งอันให้เห็นแน่นอนว่า ชาติที่เรียกตนเองว่าฮินดู เดิมก็เปนชาติเดียวกันกับเปอรเซียนั่นเอง ซึ่งนักปราชญ์เรียกรวมว่า ชาติอินเดียอิหร่าน นั้น.

บรรพสอง

สมัยไตรเพท

ไม่ทราบศก

พงศาวดาร

เมื่อชาติอารยันยกเข้าอยู่ในอินเดีย ชั้นเดิมตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนตะวันตกของแคว้นปัญจาปเหนือแม่น้ำสินธูขึ้นไป. ดินแดนตอนนี้ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในอินเดีย. ต่อมา ขยายเขตต์ภูมิลำเนาไปทางตะวันออกจนถึงแคว้นอัมพาลและทุ่งกุรุ อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือในอินเดียเหมือนกัน. ชาติอารยันพวกนี้มีลักษณะเปนนักรบและมีอาชีพในการเพาะปลูก; เวลาปกติ ทำไร่ไถนา, เวลาต่อสู้ศัตรู ก็คุมกันเปนหมู่เหล่าอย่างทหาร, เพราะฉะนั้น จึ่งควรเรียกว่าทหารชาวนา. พวกนี้ มีอาชีวะในการเพาะปลูก จึ่งต้องหวังต่อแดดฝนเปนที่ตั้งสำหรับให้พืชพรรณงอกงามได้ผล

ิยูรณ์. ที่อยู่ ก็สร้างเปนกระท่อมอย่างพอดีพอร้าย
ยงรายกันเปนหมู่บ้าน. หนังสือหรือเงินตรายังไม่มีใช้.
นสุราและเนื้อโคเปนอาหาร (ซึ่งในปัจจุบันนี้ ชาติฮินดู
นไม่ได้ ถือเปนบาปหนัก). การปกครองแย่งกัน
ปนโคตร มีหัวหน้าควบคุมดูแล, แต่มีการทะเลาะ
าทรยพุ่งกันในระวางโคตรเสมอ. หญิงมีอิสสระเท่า ๆ
บชาย. ประเพณีแต่งงานแต่เด็กก็ดี, การกักขังพวก
หญิงไว้ในบ้านก็ดี, หรือพิธีเผาหญิงม่ายทั้งเปนให้ตาย
ามสามีไปก็ดี: เปนประเพณีของชาวฮินดูในชั้นหลัง,
เสมัยที่กล่าวนี้ ยังไม่มี.

ลัทธิ

ยังคงถือพวกเทวะเหมือนอย่างเดิม, แต่จัดหมวด
วะออกเปนสามพวก; พวกที่หนึ่งอยู่ในสวรรค์ มีชื่อ
ปนต้น วรุณ, สูรยะ, สวิตฤ, วิษณุ, อุษา, อทิติ,
ตระ, อรรยมัน และ อัศวิน, พวกที่สองอยู่ในฟ้า
อากาศ) คือ วาตะ, อินทระ, รุทระ, ปรรชันยะ และ

มารุต, พวกที่สามอยู่ในพื้นโลก คือ อัคนิ, โสม และยม. พิธีบูชาพวกเทวะ โดยมากเป็นยัญญกรรม มีการฆ่าสัตว์บูชาเป็นต้น, แต่ที่มีพิธีมาก ก็ในเรื่องจัดน้ำโสมซึ่งเล่าไว้แล้ว บูชาพร้อมกับเนย. เวลาบูชามีบทสำหรับสวดขับ. ในการบูชานี้ ยังไม่ได้ปลูกสร้างเทวสถานหรือทำรูปเทพขึ้นบูชา, คงทำพิธีกันกลางแจ้ง.

ในตอนนี้ ชาติอารยันแบ่งชั้นกันออกเป็นสามพวกก่อน: คือพวกนักบวช, พวกนักรบ และ พวกเพาะปลูก. กล่าวฉะเพาะพวกนักบวชคือพราหมณ์ เป็นพวกที่ผู้อื่นนับถือเชื่อฟัง, เพราะมีความรู้สามารถทำกิจในเรื่องเทวะให้สำเร็จได้. หัวหน้าแห่งโคตรต้องมีพราหมณ์ประจำไว้สำหรับบ้าน เรียกว่าปุโรหิต เป็นชี้ต้นสำหรับกระทำกิจในลัทธิบูชา, หรือหัวหน้าโคตรจะประกอบกิจใดๆ ต้องอาศัยปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาแนะนำ. เหตุฉะนี้ พวกพราหมณ์จึ่งมีอำนาจขึ้นโดยลำดับ ด้วยถือตัวว่ามีสามารถในเรื่องกิจลัทธิแต่พวกเดียว. สมัยนั้น พวกพราหมณ์มีเป็นสามนิกาย คือพราหมณ์โหรดา มีหน้าที่

เปนผู้บูชาในลัทธิ, พราหมณ์อุทคาตา มีหน้าที่สวดขับในลัทธิอย่างคุยฎีสังเวย, และพราหมณ์อัธวรรยุ มีหน้าที่จัดทำพิธีในลัทธิ. เพราะฉะนี้ จึ่งเกิดมีสถานที่ศึกษาสำหรับพวกพราหมณ์ขึ้น.

ชาติอารยันบางคน ตั้งความเพียรปฏิบัติทรมานกาย โดยวิธีผิดปกติแห่งอิริยาบถต่าง ๆ เรียกว่าตบะ เพื่อหวังผลสำเร็จเปนผู้วิเศษ มีฤทธิ์เดชผิดจากคนสามัญ หรือหวังภูมิสวรรค์ในเบื้องหน้า. พวกบำเพ็ญตบะที่นุ่งห่มสีเหลือง เรียกว่ามุนี.

การพลีบูชาบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ยังคงทำกันอยู่. เวลาจะพลีบูชาเทวะ ย่อมเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาร่วมกับเทวสมาคมด้วย. อนึ่ง มีการถือกันว่า คนประพฤติดี, เมื่อตายไป, พระยมจะพาวิญญาณไปยังสถานซึ่งเตรียมไว้ให้, เปนสถานบรมสุขของบรรพบุรุษและเทวะ, เมื่ออยู่ในสถานนั้นแล้ว, ไม่มีความตายอีกเลย. ความคิดเรื่องเวียนว่ายตายเกิดยังไม่มีในสมัยนั้น.

วรรณคดี

ในตอนปลายของสมัยที่เล่านี้ ชาติอารยันแผ่อาณาเขตต์ไปทางทิศตะวันออกจนถึงทุ่งกุรุ. บทสวดต่าง ๆ ซึ่งผูกไว้แต่เดิมและสังวัธยายสืบกันมาในตระกูล ถือเปนบทอันศักดิ์สิทธิ์, ณยุคนี้ พวกพราหมณ์จัดรวบรวมขึ้นเปนหมวดหมู่ให้ชื่อว่าฤคเวท. พวกพราหมณ์ที่เยาว์วัยต้องท่องบ่นบทเหล่านั้นให้ขึ้นใจ จะได้ใช้ในเวลาทำพลีกรรม. บทที่รวบรวมไว้นี้ ยอมรับกันทั่วไปในหมู่โคตรชาติ ว่าเปนคำทิพย์อันพวกฤษี มีพระวสิษฐ พระวิศวามิตรเปนต้น สดับมา เรียกว่าศรุติ คือได้ยินมาจากพรหม. คัมภีร์ฤคเวทนี้ นักปราชญ์ยุโรปนับถือมากว่าเปนวรรณคดีวิเศษของโลกสมัยดึกดำบรรพ์หมวดหนึ่ง, เพราะในนั้น แสดงให้ทราบเค้าความคิดความอ่านตลอดลัทธิธรรมเนียมของชาติอารยันในชั้นเดิม, เปนความรู้ที่จะสาวจากที่อื่นได้ยาก.

ต่อมา พราหมณาจารย์เลือกคัดบทที่ผูกไว้เปนมนตร์สวดขับในคัมภีร์ฤคเวท เอามาจัดใหม่เปนอีกหมวดหนึ่ง เปนคู่มือสำหรับพวก พราหมณ์นิกายอุทคาตาทำพิธี, หมวดที่คัดเอาออกมานี้ เรียกว่าสามเวท, ใช้สวดในพิธีพลีบูชาน้ำโสมแก่เทวะ (สามะ แปลว่าสวด). ยังมีคู่มืออีกหมวดหนึ่ง คัดเอาแต่หมวดมนตร์โศลกและหมวดคำร้อยแก้วอันว่าด้วยพิธีทำพลีกรรม มารวมกันสำหรับให้พวกพราหมณ์อัธวรรยุใช้ ในพิธี, หมวดนี้เรียกว่ายัชุรเวท (ยัชุร คือ ยัญญ์). ฤคเวทกับอีกสองเวทภายหลังนี้ รวมเรียกว่าไตรเพท. ต่อมามีนิกายพราหมณ์ขึ้นใหม่ จัดแยกคัมภีร์ยัชุรเวทออกเปนสอง คือคัดแต่มนตร์ที่เปนโศลกไว้คัมภีร์หนึ่ง, ที่เปนร้อยแก้วออกไว้ อีกคัมภีร์หนึ่ง. คัมภีร์ยัชุรเวทของเก่าที่ยังไม่ได้แยก เรียกว่ายัชุรเวทดำ, ที่แยกแล้วเรียกว่ายัชุรเวทขาว. คัมภีร์หลังนี้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เปนศรุติเหมือนกัน. เมื่อพวกพราหมณ์นิกายอุทคาตาและอัธวรรยุมีคัมภีร์เปนคู่มือพิเศษฉะนี้, พราหมณ์พวกต้นคือนิกายโหรดา จึงถือคัมภีร์ฤคเวทเปนคู่มือตน.

บรรพสาม

สมัยพราหมณะ

ไม่ทราบศก สิ้นสมัยราวพุทธกาล

พงศาวดาร

ในยุคนี้ชาติอารยันคงขยายอำนาจแผ่ไปทางทิศตะวันออกเสมอ, จนประเทศอินเดียภาคเหนือทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจความปกครอง และความเจริญของชาติอารยันทั่วไป. เมื่อความเจริญของชาติอารยันปกแผ่ไปถึงที่ใด, มนุษย์ป่าเถื่อนชาติเดิมในที่นั้น ก็ตกอยู่ในอำนาจของชาติอารยัน. ชาติอารยันเรียกมนุษย์ชาติเดิมนี้ว่า ทัสยุ หรือทาส. ณยุคนี้ พวกพราหมณ์ได้เริ่มแบ่งสรรปันส่วนสมาคมออกเป็นชั้นเรียกว่าวรรณ, และเหยียดพวกมนุษย์ชาติเดิมลงเป็นชั้นต่ำเรียกว่าศูทร ซึ่งชาติอารยันทุกชั้นจะร่วมสมาคมด้วยไม่ได้. ส่วนดินแดนที่แผ่อำนาจไปถึง ก็แบ่งออกเป็นเขตต์แคว้นน้อย ๆ มากมาย, มี

พระราชาชาติอารยันปกครองเปนอิสสระ. การค้าขายก็เริ่มเจริญขึ้นเปนลำดับขยายออกไปกว้างขวาง, ถึงกับไปมาค้าขายทางทะเลก็มี. ชาวเรือเดินเรือไปค้าขายถึงแดนไกล, ได้ไปสมาคมกับพ่อค้าชาติบาบิโลเนีย (เปนชาติโบราณมีอำนาจและความเจริญมากในสมัยนั้น, ตั้งอยู่ในแดนอิรักเหนือประเทศอาหรับ, บัดนี้ศูนย์ชาติเสียแล้ว) จึ่งนำเอาวิชชาหนังสือมาสู่ชาติตน. แต่ยังไม่ใช้จดเขียนกันแพร่หลาย เพราะขาดอุปกรณ์เครื่องเขียน, จนล่วงต่อมาหลายร้อยปี (เรื่องต้นเหตุอักษรมีอธิบายในหนังสือเรื่องตำนานอักษรไทยของศาสตราจารย์เซเดส์). ในตอนปลายแห่งสมัยนี้ การนับถือหัวหน้าในสกุลยิ่งหนักแน่นขึ้น, จนเกือบจะถือว่าผู้หญิงไม่มีราคาในครอบครัว, ในที่สุดเกิดมีประเพณีที่ชาติอารยันซึ่งในตอนนี้ควรเรียกว่าชาติฮินดูได้ จะกินอาหารร่วมกับภริยาไม่ได้.

ลัทธิ

ครั้งสมัยฤคเวท มนุษย์ทำการพลีบูชาและสวดขับกล่อมสรรเสริญเทวดา ก็มุ่งหมายจะให้เทวดาเหล่านั้นพอใจในตนหรือให้ช่วยเหลือตน. ครั้นล่วงมาในยุคนี้ชาติอารยันถือว่าการพลีบูชาเทวดาเป่นของศักดิ์สิทธิ์แท้จริง. ถ้ากระทำไปให้ถูกต้องตามพิธี, สามารถจะบังคับเทวดาต้องอำนวยผลต่าง ๆ ให้แก่ผู้บูชาสมความต้องการได้อย่างที่เรียกกันว่าขอพร (พร แปลว่าสิ่งที่เลือกเอา). ถ้ากระทำไปให้คร่ำเคร่งเรื่อยขึ้นไปจนถึงขีด, การพลีบูชานั้นสามารถจะบรรดาลให้มนุษย์ผู้บูชาขึ้นสู่ฐานะเปนเทวดาได้. เพราะฉะนั้น การพลีบูชาจึงต้องจัดทำให้ครบถ้วนตามพิธี จึงจะเปนการศักดิ์สิทธิ์ให้ผลสมความเพียร.

ผู้รู้จักพิธี ตามธรรมดาก็ต้องพวกพราหมณ์นักบวช. เหตุฉะนี้ พราหมณ์จึงมีอำนาจมาก. ใคร ๆ จะทำพิธีพลีกรรมก็ต้องอาศัยนักบวชเปนผู้แนะนำ, มิฉะนั้นก็ทำ

ไม่ได้. เมื่อเห็นกันว่าพราหมณ์มีอำนาจพิเศษเช่นนี้, หนักเข้าก็นับถือพราหมณ์เท่ากับเปนเทวดาในมนุษยโลก. สินจ้างที่ให้แก่พราหมณ์ในการที่เชิญมาทำพิธี เรียกว่าทักษิณา (ทักษิณา แปลว่าขวา เพราะสิ่งของที่จะให้ต้องเอาวางไว้ข้างขวา). ผู้ให้ ถือว่าได้บุณย์เสมอด้วยการพลีบูชา. พิธีพลีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเปนของเดิมพราหมณ์ก็ดัดแปลงแก้ไขขยายออกไปจนเปนพิธียอกย้อนซับซ้อนกัน อันชาวบ้านไม่สามารถจะทำให้ถูกต้องได้โดยลำพัง. พิธีพลีกรรมในการราชาภิเษกซึ่งเรียกว่าราชสูยะ, พิธีปล่อยม้าอุปการเรียกว่าอัศวเมธ, พิธีบุรุษเมธบูชายัญญ์ด้วยคน และพิธีอื่น ๆ ที่นับเนื่องเปนพิธีสำคัญของพราหมณ์ ก็เกิดในยุคนี้.

ส่วนความคิดของพราหมณ์ในเรื่องเทวดา ก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วย. ณยุคนี้ พวกพราหมณ์ออกจะมีความเชื่อว่า มีเทพองค์หนึ่งเปนใหญ่กว่าเทพทั้งหลายเรียกว่าพระเปนเจ้าหรือพรหม ซึ่งเปนผู้สร้างสกลโลก

หรือเป็นประชาบดี หรือเป็นผู้มีภาวะทิพย์อันหาเขตต์มิได้, และจะแยกให้เห็นโดยต่างหากไม่ได้ เพราะพระลักษณะของพระองค์ย่อมมีปรากฏแทรกแซงอยู่ในเทวดามนุษย์และสิ่งทั้งปวงทั่วไป. เทวดาอื่น ๆ เดิมก็เป็นมัจจะคือผู้ต้องตาย, แต่อาศัยบำเพ็ญตบะและกระทำพลีกรรมบูชา, พระเป็นเจ้าจึงจำประทานความไม่ตายคืออมรให้. บรรดาเทวดาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่นับถือกันมาแต่ครั้งเดิม บางองค์ประชาชนเสื่อมความนับถือ มีฐานะด้อยลง, แต่บางองค์กลับเฟื่องฟูขึ้น, เช่นรุทระซึ่งเดิมเป็นเทพประจำพายุ บัดนี้แตกแยกออกเป็นสององค์และขนานชื่อขึ้นใหม่, องค์หนึ่งเรียกชื่อว่าศิวะ เป็นเทพอยู่เขา, และอีกองค์หนึ่งเรียกชื่อว่าวิษณุ อยู่ทะเล.

ในตอนท้ายแห่งยุคนี้ เกิดมีพวกนักพรตประพฤติเนกขัมม์ขึ้น. พวกนี้มักอาศัยอยู่ในดง เรียกว่าวานปรัสถ์ (ผู้อยู่ป่า), หรือเรียกว่า ฤษี (ผู้แสวง), ปลูกเป็นกะท่อมไม้หรือมุงกั้นด้วยใบไม้ (บรรณศาลา)

เปนที่อาศัย. กะท่อมชะนิดนี้ ถ้าอยู่รวมกันได้หลายตน เรียกว่า อาศรม. พวกฤษีใช้เปลือกไม้หรือหนังสัตว์เปนเครื่องนุ่งห่ม, และขมวดผมมวยให้เปนกลุ่มสูง เรียกว่าชฎา, อาศัยเลี้ยงชีพด้วยมูลผลาหารของป่า. ลัทธิที่ประพฤติ: มีการบำเพ็ญตบะทรมานกายอย่างเคร่งเครียด, เพียรพยายามทนความหนาวร้อนอดอาหารและทรมานกายด้วยวิธีต่าง ๆ. ความมุ่งหมายที่บำเพ็ญตบะยังคงหวังให้มีฤทธิเดชอย่างความคิดในชั้นเดิมอยู่, แต่ว่าเริ่มจะมุ่งทางธรรมแทรกขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย, กล่าวคือการบำเพ็ญตบะเปนทางที่จะซักฟอกวิญญาณให้บริศุทธิสะอาดเข้าถึงพรหม, และเกิดฤทธิเดชเหนือเทวดามนุษย์. ผู้เยาว์วัยประสงค์จะบวชเรียนเปนฤษี จะต้องศึกษาความรู้เบื้องต้นเสียก่อน, เพราะฉะนั้น จึ่งเกิดมีตำราสำหรับเรียนขึ้นเรียกว่า คัมภีร์อารัณยกะ แปลว่าบทเรียนในป่า

ส่วนชาติป่าเถื่อนเจ้าของประเทศเดิม ซึ่งชาวอารยันเรียกว่า ทัสยุ พวกพราหมณ์อนุญาตให้นับถือบูชาผีสางเทวดาของเดิมได้, แต่ถ้าจะทำกิจพิธีในลัทธิด้วย, ต้องแสดงความนับถือยกย่องพราหมณ์และพิธีว่าเปนของสูงอยู่เหนือ, และต้องกระทำกิจรวมไปด้วย. เพราะฉะนั้นความคิดความอ่านในลัทธิของชาติเดิมและของพราหมณ์จึงเกิดมีการเคล้าคละปะปนกันขึ้น, ต่างนำเอาลัทธิแห่งกันและกันมาใช้รวมอยู่ด้วย. เรื่องลัทธิเวียนว่ายตายเกิดก็มีขึ้นในยุคนี้. สิ่งต่าง ๆ เช่นต้นไม้บ่อน้ำหรือป่าดงพงเขา ยุคนี้เกิดมีการนับถือว่าเปนสรณะศักดิ์สิทธิ์ควรบูชากันขึ้น, ถือว่าการเช่นนั้นเปนทางปฏิบัติส่วนหนึ่งในลัทธิที่ได้บุญยกุศลเปนที่พึ่งได้.

วรรณคดี

โรงเรียนสำหรับศึกษาวิชชาพราหมณ์นักบวชนิกายต่าง ๆ ในยุคนี้ มีความเจริญกลายเปนสถานสำคัญใหญ่โต. ต่างนิกายมีตำหรับเปนตำนานของตนเกิดขึ้น.

พราหมณ์ทุกคนที่จะเป็นนักบวชจะต้องเข้าสู่สถานที่ศึกษาเหล่านี้แห่งใดแห่งหนึ่ง, จะต้องท่องบ่นคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นคู่มือในนิกายของตนจนขึ้นใจ, นอกจากนี้ ยังจะต้องได้รับความรู้เป็นคำอธิบายจากอาจารย์เป็นส่วนพิเศษอีกชั้นหนึ่ง. คำอธิบายที่เรียนจากอาจารย์นี้ โดยมากเป็นความรู้เกล็ดเกี่ยวกับกฎที่จะต้องทำในการพลีกรรมตลอดจนการออกสำเนียงถ้อยคำในบทสวดบทขับให้ถูกต้องชัดเจน และให้รู้ว่าลัทธิและเรื่องที่ทำมีตำนานเป็นต้นเหตุสืบมาอย่างไร. ความรู้ที่อาจารย์บอกให้นี้เรียกว่าพราหมณะ (ตรงกับคำอาจริยมัตินั่นเอง) ซึ่งพวกศิษย์ในนิกายย่อมทรงจำสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าโดยแม่นยำ. เพราะฉะนั้น พราหมณ์ทุกนิกายจึงมีคัมภีร์พราหมณะประจำสำหรับคณะตน. แต่นี้และต่อไปนักบวชพราหมณ์ที่ศึกษาพระเวทจะต้องศึกษาคัมภีร์พราหมณะรวมไปกับพระเวทเล่มที่เป็นคู่มือในนิกายของตนด้วย. ครั้นการศึกษาเขยิบสูงขึ้นไป, ก็เกิดมีศาขา

ของนิกายขึ้นมากมาย, ต่างศาขามีคัมภีร์พราหมณะสำหรับของตนโดยฉะเพาะ, อันมีข้อสั่งสอนและข้อแนะนำในพิธีแตกต่างกัน. คัมภีร์พราหมณะเหล่านี้เป่นถ้อยคำร้อยแก้ว ไม่สู้มีประโยชน์ในทางวรรณคดีนัก, แต่ให้ประโยชน์ในทางโบราณคดีมาก, เพราะมีเค้าให้ทราบได้ว่า ชาติอารยันหรือชาติฮินดูในยุคนั้น มีความเปนไปและความเชื่อถือในลัทธิอย่างไร.

ระวางยุคนี้ พวกพราหมณ์ได้จัดให้มีคัมภีร์พระเวทเล่มสี่ขึ้น เรียกว่าอถรรพเวท. พระเวทเล่มนี้ แม้จะเกิดขึ้นทีหลังคัมภีร์พระเวทสามเล่มก่อนก็ดี, แต่ข้อความในอถรรพเวทมีของเก่ารวมอยู่ไม่น้อย. พระเวทเล่มนี้ มีผู้นิยมมากกว่าพระเวทเล่มอื่น เพราะโดยมากมีมนตร์สำหรับเสกเป่าต่าง ๆ แบ่งออกเปนสองประเภท คือมนตร์สำหรับแก้เสนียดเปลี่ยนเปนสวัสดิมงคล, อีกประเภทหนึ่ง เปนมนตร์สำหรับนำความชั่วร้ายไปให้ศัตรู. คัมภีร์เล่มนี้ต่อมาถือว่า เปนคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เสมอคัมภีร์สามเล่มก่อน.

บรรพสี่

สมัยฮินดูแท้

ศกราวพุทธกาล

พงศาวดาร

ยุคนี้ ประเทศอินเดียตอนเหนือตกอยู่ในอำนาจชาติอารยันทั้งหมด, แบ่งอาณาเขตต์กันปกครองเปนประเทศอิสสระ โดยวิธีเปนราชาธิปตัยโดยมาก, แต่ที่เปนประชาธิปตัยก็มีบ้าง. ประเทศที่นับว่าใหญ่อยู่ในสมัยนั้น คือประเทศมคธ (เทียบอย่างเลา ๆ ในบัจจุบันคือมณฑลพิหาร) และประเทศโกศล (มณฑลโอธในเวลานี้). เมืองหลวงของประเทศเหล่านี้ เดิมก็เปนเมืองเล็กน้อย, แต่มาถึงยุคนี้เปนเมืองใหญ่มั่งคั่ง. หัตถกรรมพาณิชยการเริ่มมีความเจริญ. เงินตราก็มีใช้แล้ว ทำด้วยโลหะต่าง ๆ เช่นทองเงินและทองแดงเปนรูปแขนยาวอย่างหยาบ ๆ แล้วกดเปนลายดวงตรา.

แม้ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ มีราชธานีใหญ่โต พลุกพล่านด้วยพลเมืองก็ดี, แต่ดินแดนอันเปนจังหวัดถัดจากราชธานีออกไป โดยมากยังเปนป่าดงพงทึบอยู่, ส่วนการคมนาคม คงมีถนนหนทางไปมาติดต่อกับที่สำคัญได้ทุกแห่ง.

ลัทธิ

ระวางยุคนี้ พวกพราหมณ์ยังคงถือการพลีกรรมบูชาเสมอมา, และพยายามเผยแผ่ลัทธิของตนเพื่อให้พวกมนุษย์ชาติเดิมมาร่วมนับถือด้วยเปนอันมาก, และเกิดมีการนับถือพวกเทวดารุ่นใหม่เพิ่มจำนวนขึ้นอีกไม่น้อย. โรงเรียนสำหรับศึกษาศิลปวิทยาของนักบวชก็คงเจริญเปนสถานที่สำคัญยิ่งขึ้น. เมืองตักษศิลา (ตักกสิลา) ซึ่งอยู่ทางมุมสุดทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นปัญจาป ในเวลานั้น เปนสถานสำคัญสำหรับการศึกษาศิลปวิทยา, บริบูรณ์ด้วยคณาจารย์ทิสาปาโมกข์.

ความเชื่อถือในลัทธิสำหรับประชาชนทั่วไป คง เปนเหมือนอย่างในยุคที่ล่วงมา กล่าวคือยังปฏิบัติใน การพิธีพลีกรรม, และประชาชนโดยมากยังมีความ เชื่อถือเหมือนเดิม. แต่บางคนเปนเจ้าสติปัญญามีความ รู้ความคิดเขยิบสูงขึ้นไปกว่าชั้นสามัญ, อันเปนเหตุให้ ลัทธิของเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก. ความคิด ที่เกิดขึ้นใหม่คือ:—

(ก) ความเชื่อที่ว่า โลกออกจากพระเปนเจ้า, ในชั้นเดิมคงเข้าใจกันอย่างเงา ๆ: ไม่แจ่มแจ้งว่าพระ เปนเจ้านั้นมีลักษณะเปนอย่างไร. ณบัดนี้พิจารณาเห็น ว่า พระเปนเจ้านี้คือพระผู้ทรงความเปนหนึ่ง ซึ่ง ประทานความรู้ให้เห็นแจ้ง และเปนองค์แห่งความแท้ จริงแต่องค์เดียว คือพรหมา ถ้าจะยกเอาโลกขึ้นเทียบ แล้ว, โลกก็เท่ากับเปนสิ่งอันกะจ้อยร่อยล้วนแต่เปน มายาคือความลวงไม่แท้จริง. ส่วนทวยเทพก็เปนแต่ ลักษณะที่ปรากฏขึ้นชั่วคราว ของพระผู้ทรงความเปน

หนึ่งคือพรหมาเท่านั้น. แต่อย่างไรก็ดี แม้จะถือว่าพรหมาเปนพระเปนเจ้าแต่องค์เดียวก็ตาม, ประชาชนยังคงนับถือบูชาทวยเทพเหมือนอย่างเดิมอยู่, เพราะลักษณะพระพรหมาดั่งกล่าวแล้วนั้น เปนของยากที่ชาวบ้านสามัญจะพลอยคิดเห็นตามไปด้วยได้.

(ข) นรชาติที่อุบัติมาในโลก มีสภาพความเปนไปไม่สม่ำเสมอกัน: บางคนมีอำนาจวาสนา, บางคนต่ำต้อยน้อยอำนาจ, บางคนมีความสุข, บางคนมีความทุกข์, และลักษณะอื่นอีกเปนอันมาก ดั่งนี้ ก็เพราะกรรม ซึ่งทั้งเปนเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสาระ.

ลัทธิเวียนว่ายนี้มีอธิบายโดยนัยว่า วิญญาณทั้งหลายย่อมออกจากประถมวิญญาณคือพรหม, เหมือนประกายไฟที่กระเด็นออกจากไฟมหิมาดวงเดิม, หรือหยดน้ำที่หยาดออกจากมหาสมุทรกลางฉันใด, วิญญาณแห่งสรรพสัตว์ก็ย่อมออกมาจากพรหมมีอุปไมยฉันนั้น. เมื่อวิญญาณดวงใดหลุดออกจากพรหมแล้ว, วิญญาณ

ดวงเดียวกันนั้นย่อมเข้าสิงอยู่ในรูปต่าง ๆ นับไม่ถ้วนครั้งหรือชาติ. ชาติที่หนึ่งอาจเปนเทวดา, ชาติที่สองเปนมนุษย์, ชาติที่สามเปนดิรัจฉาน, หรือเปนพฤกษชาติ วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีเวลาหยุดนิ่ง, ต้องเสวยสังสารทุกข์อยู่เรื่อยไป, จนกว่าวิญญาณนั้นจะสบความหลุดพ้น (โมกษะ) จากความเกิด กลับเข้าสู่แหล่งที่มาเดิมคือพรหม.

คำว่า กรรม แปลตามพยัญชนะว่า การกระทำ, ตามความหมายในลัทธิบัญญัติ ก็ต้องว่าการกระทำอันเปนเหตุให้เกิดผลเนื่องไปในชาติหน้า. มนุษย์มีชาติกำเนิดและความเปนไปไม่สม่ำเสมอกัน ก็เพราะกรรมที่ทำไว้ทั้งดีและชั่วอำนวยวิบากสืบเนื่องกันไป ดั่งลูกโซ่, หรือเปรียบอย่างนาฬิกา, เมื่อเดินจะหมดลาน, ก็มีผู้ไขลานต่อไว้เสมอไม่ให้หยุดได้.

(ค) อาศัยเหตุที่กรรมทั้งดี และชั่วเปนปัจจัยให้ต้องเกิด, ถ้าผู้ใดสามารถหาอุบายไม่กระทำกรรมได้,

ผู้นั้นก็หลุดพ้นจากความเกิด. เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีผู้คิดเห็นว่า กรรมคือกิจที่กระทำอยู่ตามปกติโลก. ถ้าประสงค์ความหลุดพ้น, ก็ต้องละความเกี่ยวพันแห่งสามัญชน เช่นครอบครัวทรัพย์สมบัติและความบันเทิงสุขและสิ่งทั้งปวงเสียให้หมด, รวมความก็ต้องละสังสาระอันไม่เป็นของแท้, เข้าสู่ความเป็นผู้ไม่ประกอบกรรม เพื่อให้วิญญาณเข้าใกล้ชิดกับอกรรมซึ่งแท้เที่ยง คือ พรหม. ตามลัทธิดั่งนี้ ผู้ประสงค์จะดำเนินสู่ทางอันแท้จริง, ก็ต้องสละโลกิยธรรมออกบวชถือเพศเป็นดาบสหรือวานปรัสถ์.

(ฆ) บางทีจะเป็นเพราะถือลัทธิว่าวิญญาณต้องเกิดบ่อย ๆ, จึงเกิดมีลัทธิว่าด้วยการล้างโลกและการสร้างโลกขึ้นใหม่ตามสมัยกาล; กล่าวคือเมื่อถึงคราวล้างโลก, วิญญาณและโลกธาตุจะต้องพินาศลงและเข้าสู่มูลเดิมคือพรหม, จนกว่าจะถึงเวลาพรหมสร้างโลกใหม่. ครั้นพรหมสร้างโลกใหม่, ธาตุต่าง ๆ ก็ชุมนุม

กันขึ้น, วิญญาณก็ระยาดออกจากพรหม เข้าสิงเกิดเปน มนุษย์สัตว์และสิ่งต่าง ๆ, และจัดหมวดหมู่ชั้นมนุษย์ เปนวรรณ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ เวศย์ และ ศูทร ตามเดิม. ฤษีก็ได้เห็นพระเวทอีก. สรูปความว่าเมื่อ เดิมก่อนทำลายเปนอย่างใด, ในคราวที่สร้างใหม่ก็เปน อยู่อย่างเดิมเช่นนั้น.

ระยะกาลในระวางสร้างโลกและล้างโลกเรียกว่า หนึ่งกัลป, เวลาระวางที่ยังไม่ได้สร้างโลกใหม่เรียก ว่าประลัย. กัลปหนึ่ง ในชั้นเดิมแบ่งออกเปนสี่ยุค เรียกชื่อว่า กฤตยุค เตรตายุค ทวาปรยุค และกลิ ยุค. ยุคเหล่านี้มีระยะยืดลอดจนความดีความงามของ โลกเรียวลงตามลำดับ. แต่ต่อมาในชั้นหลัง รวม สี่ยุคนี้ เปนหนึ่งมหายุค, พันมหายุคจึ่งจะเปนกัลปหนึ่ง.

(ง) ประชาชนยอมรับรอง และนับถือพราหมณ์ทั่ว ไปว่าเปนอาจารย์อันศักดิ์สิทธิ์ เปนเทวดาในมนุษย์ และ เปนผู้ควรกระทำการบูชา. คัมภีร์ที่เปนของแท้คือ

พระเวท. การแบ่งชั้นมนุษย์ออกเป็นสี่วรรณ คือ **พราหมณ์** กษัตริย์ เวศย์ และ ศูทร เป็นวิธีที่พระเป็นเจ้าประทานลงมา สำหรับการปกครองเพื่อศานติสุขของมนุษย์.

(ข) ข้อสำคัญในลัทธิ คือ ถือว่า

(๑) พระเป็นเจ้าคือพระผู้ทรงความเที่ยงแท้หารูปมิได้ (อรูปพรหม). โลกที่แลเห็นทั้งสิ้นเป็นของไม่จริง และต้องถึงความพินาศลงเมื่อสิ้นกัลป. ทวยเทพย่อมออกจากพรหมทั้งสิ้น.

(๒) ความไม่สม่ำเสมออันมีอยู่ในโลก เป็นเพราะกรรมซึ่งกระทำให้ต้องเวียนว่ายในสังสาระ.

(๓) การหลุดพ้นจากสังสาระและเข้าอยู่ในพรหม เป็นความมุ่งหมายของผู้หวังหนีทุกข์.

(๔) ความเป็นไปในโลกต้องมีหลักสามประการคือ พราหมณ์ผู้นักบวช, พระเวท, และวรรณะ โลกจึงจะดำรงอยู่ได้โดยปกติ.

(๕) ประชาชนที่อยู่ในวรรณพราหมณ์ กษัตริย์ และเวศย์ จะต้องส่งบุตรไปศึกษาณโรงเรียนพราหมณ์. ก่อนรับการศึกษา พราหมณ์นักบวชจะเสกมนตร์ลงที่ตัวนักเรียน, และเอาเส้นด้ายศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า ยัชโญปวิต (คือสายธุรำ หรือสายมงคลพราหมณ์) คล้องเฉวียงบ่าให้. เมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วจึงจะเริ่มการศึกษาได้. ตอนที่ทำพิธีคล้องเส้นด้าย ถือว่าเกิดต่ออีกหนหนึ่ง. เพราะฉะนั้น บุทคลในวรรณทั้งสามข้างต้นนี้จึงเรียกว่าทวิชะ แปลว่าผู้เกิดสองหน. อาศัยเหตุที่ผู้อยู่ในวรรณเหล่านี้ทุกคน จะต้องไปอยู่ศึกษาศิลปวิทยากับพราหมณ์เป็นจำนวนปี ๆ, พวกพราหมณา-

จารย์จึ่งเปนผู้ที่คนทั้งหลายนับถือแน่นแฟ้น, พูดอย่างไรก็มีผู้เชื่อ. เพราะฉะนั้น การสั่งสอนศิลปวิทยาจึ่งตกแก่พราหมณ์, ผู้ไม่ใช่พราหมณ์สอนไม่ได้. การสั่งสอน, การสังเวย และการรับทักษิณา เปนกิจสามประการของพราหมณ์โดยชาติกำเนิด.

ในตอนปลายแห่งยุคนี้ มีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้แน่ว่า ประเพณีทำรูปทวยเทพขึ้นบูชาและการแต่งงานกันแต่เด็ก อันเปนประเพณีที่สืบต่อมาจนยุคปัจจุบันเกิดขึ้นในยุคนี้เปนประถม. ตามกฎธรรมเนียมของฮินดูมีว่า หญิงจะต้องแต่งงานมีสามีก่อนอายุย่างเข้าเขตต์เดียงสา, เพราะฉะนั้น จึ่งจำเปนต้องแต่งงานกันแต่เด็ก. ส่วนหญิงม่ายและไม่มีบุตร ประเพณีในสมัยนั้นอนุญาตให้มีสามีใหม่ได้.

บรรพสี่ (ต่อ)

สมัยอุปนิษัท พระพุทธศาสนา

และ ศาสนาเชน

ศกราวพุทธกาล

เมื่อเกิดมีลัทธิเวียนว่ายในสังสาระขึ้นดั่งนี้, บรรดาผู้เห็นทุกข์จึ่งเอาธุระเสาะแสวงหาทางรอดพ้นจากสังสาระ, และมีผู้ประกาศลัทธิว่าด้วยทางรอดพ้นอันแท้จริงขึ้นหลายวิธี, บางผู้เห็นว่าทางที่จะพ้นต้องอาศัยผลแห่งญาณคือความรู้. บ้างก็ว่าต้องประกอบยัญญกรรมคือการกระทำพลีบูชา หรือศึกษาพระไตรเพท. แต่ที่เห็นว่าทางที่สมควรต้องบำเพ็ญตบะทรมานกายใจ ก็มีมาก. เพราะฉะนั้น จึ่งมีผู้สละครอบครัวออกไปอยู่ป่าเปนดาบส, และทรมานกายอย่างอุกฤษฏ์เพื่อให้พ้นจากสังสารทุกข์.

ยังมีผู้คิดลึกซึ้งเอาจริงจังไปกว่าข้างต้นนี้ คือตรองเห็นว่าโลกอันเปนรูปธรรม ย่อมเปนอริต่อความเพ่งเลงในดวงจิตต์อันเปนนามธรรม. เพราะฉะนั้นพวกเหล่านี้จึ่งเจริญปฏิปทาในลัทธิยิ่งขึ้นไปกว่าดาบส, โดยสละการบูชาทวยเทพ, เลิกการเซ่นสังเวยบรรพบรุษที่ล่วงไปแล้ว, และละเคหสถานการพัวพันในครอบครัว, ออกถือเพศเปนภิกษุเที่ยวจาริกไปไม่มีตำแหน่งแห่งบ้านเปนหลักแหล่ง. ผู้ประพฤติตนเปนภิกษุย่อมแสวงหาทางหลุดพ้น โดยบำเพ็ญตบะบ้าง, ~~บำเพ็ญญาณ~~, ~~บำเพ็ญกิจทั้งสองนั้นรวมไปด้วยกันบ้าง~~, บำเพ็ญญาณบ้าง, หรือบำเพ็ญกิจทั้งสองนั้นรวมไปด้วยกันบ้าง เลิกจากการเกี่ยวข้องในกิจแห่งสามัญชนเสียหมดสิ้น. พวกบำเพ็ญเพียรชั้นสูงนี้ เรียกว่าปริพพาชก แปลว่าผู้เร่ร่อนไปบ้าง, เรียกว่าภิกษุ แปลว่าผู้ขอบ้าง, และเรียกว่าสันนยาสี แปลว่าผู้สละบ้าง.

ในการพยายามจะให้พ้นสังสาระโดยบำเพ็ญญาณย่อมเกิดผลสำคัญในลัทธิขึ้น กล่าวคือมีผู้อธิบายถึง

ลักษณะชุมนุมแต่งแห่งโลกด้วยประการต่าง ๆ. คำอธิบายที่กล่าวนี้ ที่นับว่าสำคัญคือลัทธิแห่งอุปนิษัท ซึ่งมีหลักเคร่า ๆ ดั่งนี้: สกลโลกย่อมรวมอยู่ในวิญญาณของโลก เรียกว่าพรหม. พรหมคำนี้เปนนปุงสกลิงค์คือไร้เพศปราศจากรูป และสิงอยู่ทั่วไปในสิ่งทั้งมวญ. เมื่อมีข้ออธิบายพรหมอย่างกว้าง ๆ เช่นนี้, จึ่งมีผู้คิดถึงลักษณะของพรหมด้วยประการต่าง ๆ, จนมีปราชญ์ในสมัยนั้นบางคนเรียกพรหมนี้ว่า อาตมัน (อัตตา) คือตัวเองแห่งโลก. เมื่อวิญญาณแห่งโลกเปนอาตมัน, วิญญาณของบุทคลก็เปนอาตมันด้วย, เพราะออกจากพรหมดั่งกล่าวมาแล้ว. เหตุฉะนี้ วิญญาณของบุทคลก็คือพรหมเท่ากัน. ตัวข้าพเจ้าก็คือพรหม (อหมฺ พฺรหฺมาสฺมิ), สูท่านก็เช่นนั้น (ตตฺ ตฺวมฺ อสิ). เพราะฉะนั้น ความที่รู้จักตนเองก็คือต้องรู้จักพรหม. ความรู้จักพรหมจึ่งเปนทางเข้าสู่โมกษะความพ้น. ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมันของตนว่าเปนอาตมันของโลกคือพรหมแล้ว, ผู้นั้น

ย่อมพ้นจากสังสาระเวียนตายเวียนเกิด, และจะไม่ปฏิสนธิอีกเลย. หลักที่กล่าวมานี้เรียกว่า เวทานตะในตอนต้น. ในชั้นหลังถัดจากยุคนี้ ลัทธิแห่งอุปนิษัทอธิบายคำพรหมว่า พรหมคือความรู้สึก, พรหมคือความสัตย์ความแท้จริงแห่งสรรพสิ่ง, พรหมคือความบันเทิง, พรหมคือความลึกซึ้งคิดเห็นได้ยาก. สรรพสิ่งสำเร็จขึ้นได้ก็ด้วยอำนาจแห่งพรหม. หรืออีกนัยหนึ่งว่า พรหม คือความจริง ความคิด และบันเทิง (สจฺจิทานนฺทพฺรหฺม). อย่างไรก็ดี หลักแห่งอุปนิษัทก็มีนัยดังได้อธิบายมานี้.

นอกจากหลักแห่งอุปนิษัท, ยังมีหลักอื่นอีกเป็นอันมากซึ่งเกิดขึ้นในสมัยเดียวกัน: ต่างหลักก็มุ่งหาทางพ้นสังสาระด้วยกันทั้งนั้น. ในคัมภีร์เก่าของพระพุทธศาสนากล่าวว่าสมัยนั้นมีลัทธิต่าง ๆ ที่กล่าวด้วยโลกในประเทศอินเดียฝ่ายเหนือรวมด้วยกันถึง ๖๒ ทิฏฐิ. แต่มีความมุ่งหมายร่วมกัน [illegible] คือทุกลัทธิยอมรับว่า

สังสาระเปนย่อทุกข์, ทางหนีจากสังสาระก็ต้องละโลกิยสมบัติ, และมีญาณความรู้แจ้งนั่นเท่านั้นที่จะหนีสังสาระได้. ในบรรดาลัทธิเหล่านี้ ที่นับว่าขึ้นเด่นกว่าลัทธิอื่น ๆ มีอยู่สอง: คือลัทธิของพระพุทธเจ้า และลัทธิเชนของพระมหาวีระ.

ลัทธิเชนถือว่า สรรพสิ่งไม่ว่ามนุษย์ดิรัจฉานพฤกษชาติหรือวัตถุธาตุทั้งปวง ย่อมมีปราณคือชีวิต. เพราะฉะนั้น ปริพพาชกหรือภิกษุเชนจึงสำรวมระวังในเรื่องกระทบกระทั่งทำลายชีวิตในสิ่งเหล่านี้. ปริพพาชกเชนบางเหล่าประสงค์จะละโลกให้เร็วขึ้นถึงกับไม่นุ่งผ้าก็มี, พวกนี้เรียกว่าทิคัมพรแปลว่านุ่งทิศ คือชีเปลือย. การบำเพ็ญญาณ จะต้องประพฤติ พรหมจรรย์ อย่างเคร่งครัด มีกำหนดสิบสองปีก็ถึงเขตต์แห่งการพ้น. ต่อจากนั้นไป, ถ้าประสงค์จะไม่อยู่มีชีวิตต่อไป, ตามลัทธิแนะนำให้ผู้นั้นอดอาหารจนกว่าจะตาย. (ลัทธิเชนมีอธิบายในเรื่องลัทธิของเพื่อนภาคหนึ่งแล้ว)

ส่วนพระพุทธศาสนาไม่สอนให้ปฏิบัติโดยคร่ำเคร่ง, เพียงให้ดำเนินเป่นสายกลาง. การทรมานกายไม่ใช่ทางหลุดพ้น. ทางที่แท้คือความรู้แจ้ง และปฏิบัติตนโดยชอบ. ความรู้แจ้งคือรู้ลักษณะสามอย่าง คือ:—

อนิจฺจตา ความเป่นของไม่เที่ยง

ทุกฺขตา ความเป่นของต้องทน

อนตฺตตา ความเป่นของไม่มีอาตมัน

ถ้าบุทคลเห็นแจ้งว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงและชาติเป่นความทุกข์ดั่งนี้แล้ว, ก็จะเบื่อหน่ายในทุกข์และหลุดพ้นจากความข้องอยู่ในโลกซึ่งเปรียบดั่งลูกโซ่ (ปฏิจฺจสมุปบาท), เข้าสู่สภาพแห่งนิรวาณ (สอุปาทิเสส) คือดับสิ้นแห่งโลภะโทษะและโมหะ; เมื่อลุธรรมดั่งนี้แล้ว, ก็นับว่าได้เป่นผู้ชะนะโลกแล้ว, เมื่อดับสังขารก็จะเข้าสู่นิรวาณครั้งสุดท้าย (อนุปาทิเสส), จะไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก. พระพุทธศาสนาและศาสนาเชนไม่สอนถึงเรื่องพระเป่นเจ้าผู้ทรงความเป่นนิตยเทพเหมือน